

կողք: — Նալեսն կը զգենու պատրիարքական կապան:

1749. — † Գրիգոր Շղթայակիր՝ Եռուսաղեց:

1749 Ապրիլ 27. — † Միհիթար Աբբայի:

1754 Քետր. 5. — † Ակոչի Մահմետի Սեղման Ամրայի Կ. Պարոյ մէջ. Կոլտոն եւ Շղթայակիր. Նալեսնի բարեկամ եւ բարերար Երրուսաղեց Ս. Յակով Հանքին:

1771 Քետր. 7. — Կոլտոն Մերաշնած Եկեղեցին Կոյրի: “Ես զի՞ն ամաց ուն ես ունիշ Ես անոց լիցի եւ առողջ Երբութունից:”

1799 Խուս. 18. — Վարդապյա Խոչչի կիրակին, Չորրորդ անգամ Հինութեան կը ձեռնարկուի Եւ Նոյեմ. 19. Կիրակի օր կ'օճուկի՝ Դանիկէ Պատրիարքի ձեռքով: Յիշուն լից օր կը տեւէ շնութիւն:

1830 Գեկո. 22. — “Կաթոլիկ Միհիթի, պաշտոնական տիտղոսին տակ՝ Հայ Կաթոլիկէ Հասարակութեան Ազգապետ կ'ընտառուի Յակոբոս Վրդ. Չորրորդ անգամ Սիկիթարեան մարանաւութեան, որուն Ազգապետութեան թողմը կը էր 21 Քետր. 1246 (= 1831 Յունիպար): — Կաթոլիկէ Հայք կը ձեռնարկին իրենց Ս. Փրկիչ Եկեղեցն Հինութեան 1831 Յուից 15 Երկու տարին կ'աւարտի:

1888. — Ս. Լուսաւորչէ Երեք Եկեղեցներուն իրարու խառնութը եւ Ճակատին նոր ոսով վերաբնութիւնը: Այս փոփոխութեան հետեւ անքող Վորոտն շիրիմ Եկեղեցին գուրու կը մայ:

(Հոբռունիչը)

Բ.

ՊԱՏՄՈՒԿԱՆ

ԵՐԻՍՔԵԹՈՒԳՈՎՈՒՑ ՔՄԱՅԻՆԻԾ ԺՈՂՈՎՐԾՈՒՑ
ԿԱՐԵՇՐՈՒԹԻՒԹԻՒՆՆԵՐԻ

Եղիսաբեթուպուլոց Հարիւրոց ժողովշն վրայ բաւական տեղեկութիւն տուած ենք մեր պատմութեան ընթացքին մէջ: Անթերցող կրցալ տեսնկ թէ ինչպատի մեծ վեց խաղացած է աս ժողովը քաղաքային գործառնութեանց մէջ — Եւ թէ ինչ Հեղինակութիւն ունեցած է օրէնսդրութեան ու քաղաքական կարգադրութեանց թէ ներքին ու թէ արագին գործոցը վայ:

Հարիւրոց ժողովը ունեցած է այլեւայլ ժամանակ իր յատուկ կանոնագրութիւններն, որովով կը կառավարուեր: —

Կը զնենք մեր ընթերցողաց առջեւ քառ լաբային նորհրդին եւ քառասնից ժողովշն վերջնին համար 1810ին յօրինած հրահանքները:

Կը զնենք մեր ընթերցողաց առջեւ քառ

Ասանց մէջ՝ նախերգութեանէ մ'ետեւ, կը կարգադրուի, որ 40 հոգի ըլլան քաղաքային ժողովյն երդուելոց թիւը: — Որուն անդամները՝ բանէ հասկըցող, բարի վարուք, փորձառու մարդիկ ըլլալու են եւ իրարու հետ ազգականութեան կապով կապուած պիտի չըլլան: — Քաղաքաբաշխութեան պաշտօնաւուները միայն քառասուններէն կրնան ընտրուիլ: Ասոնց ընտրութենէն գուրս եղածն՝ ազգօնաւոր ու անզօր է: — Թէ որովհետեւ անկարելի է, որ բոլոր անդամները մէկուեղ ժողովլուին անոր համար՝ 1766ին դրած սահմանադրութեան համեմատ, բաւական է 21 ժողովականի ներկայութիւնն, որպէս զի ժողովն օրինաւոր ըլլայ: — Անդամն՝ պարտական են քաղաքն տարեկան հաշիներուն քննութեանն ատեն ներկայ գտնուիլ, եւ անոնց նկատմամբ կարծիքն ըսել: Տնտեսութեան վերաբերեալ միեւթոց մէջ՝ քաղաքային նորհրդին հետ միահամութեամբ նորհրդածելու ընելու են: — Ճնեքեր, երկիրներ ծախուած կամ գնուած ատեն, իրաւունք ունին իրենց խօսքն արդեցընէլ եւ անոնց զէմ, որովք անհոգութեամբ կամ անհաւատարմութեամբ հասարակութեան ստացուածքը նուազցընել կ'ուզեն: Կրնան օրինապէս դէմ կինալ: Եթէ աեսնեն, որ ակնածութեամբ կամ կորմակալութեամբ քաղաքին ստացուածքը կ'օտարանայ, կրնան նախ քաղաքային անհամար ան է երկիր կրնայ վարձու տրուիլ եւ ոչ ալ մշտնչենապէս ծախուիլ: Քաղաքին երկիրներուն եկամտունները վարձու արուած տաշնագրութիւններն եւ անոնց պայմանները ժնենքու եւ անոնց նկամմամբ իրենց կարծիքը յայտնելու են: Քաղաքային պաշտօնաւութեարց հայութը կրնան բարձրացնել բայց միայն վերին կառավարութեան գիտութեամբը: Կան գնուելի չենքիրուն եւ ըլլակի նորդութիւններուն ծախիքն յատակագիծը կրնան խնդրել եւ զանիկայ վերաքննել: — Քառասնից ժողովոյն գլխաւորն է, պաշտպանը. որ քաղաքային նորհրդին եւ հասարակութեանէն կ'ընտրուի քուէից մեծամասնութեամբ: Կնք զնենք քաղաքին հաւատարիմ ծառայութեանը՝ երգմամբ պիտի պարտաւորէ: Պատպանը դատաւորին եւ քաղաքային նորհրդին տախն է: Ծըջայեցութեամբ ամէն բան հեռացնելու է, ինչ որ հասարակութեան վեա կրնայ բերել: Երեն փոխանորդ մ'անուաննելու է, քաղաքային հա-

սարակութեան վեց ընտրեալ անդամներէն: — Առաջնց պաշտպանին կամ իր փոխանորդին ներկայութեան՝ խորհուրդ ընել չըլլար: Սամակ ժողովքներն անջօր են: Ըլլուսելի ժողովքները՝ յանաջուղնէ պիտի ծանուցուին: Ժողովքները՝ միայն խորհրդանոցին մէջ կրնան ըլլար: Ասկէ դուրս, զան անջ ժողովք բով գալ չըլլար: Ժողովքն առջեն անանի նիւթեր դրուելուն են, որովք արդէն յառաջուղնէ որոշուած են: Եթէ ժողովական մը հարկաւոր նիւթ մը պաշտպանին առջեւէ գնէ խորհելու համար, եւ անիկայ ան նիւթը չառնուր ժողովքի մէջ, կրնայ ժողովականը վերին կառավարութեան բողոքել: Ժողովականը՝ տեսութիւննի համարձակ կրնան ըսել: — բայց միրաւորել, բորբոքել եւ վայնատուն հանել ըլլար: — Առաջարկուած ինդրոյն վրայ վիճաբանելէն եւ կարծիքներն իմանալէն ետեւ, որոշում՝ քուեարկութեան տակ կը գտուի Մեծամասնութեան կարծիքը կը յաջմէ: Եթէ ժողովականք տեսնեն, որ հասարակա բարուցն գէմ, կամ՝ առարացուցման վրայ է ինդրոյ, կրնան քաղաքաբաշխութեան դէմ կարծիքին ըսել ու նոյն կիրարին վերին կառավարութեան անդամներին ըսել ու նոյն կիրարին վերին կառավարութեան խորհրդին դիմւլ: 40ից ժողովք քաղաքաբաշխութեան հետ բանի մը մէջ չմիաբանած ատեն: — յապաշտը չկրող նիւթերու մէջ — վերջնոյն կարծիքներու մէջ — վերջնոյն կարծիքներուն ըստրելի նոտարը կը յօրինէ: Ասոր՝ եւ պաշտպանին ստորագրութեամբը նոյնը կը վակերացաւի: Գրուածքները՝ դիմանին մէջ կը դրուին եւ զատ բանալիք տակ կը պահանին: Կախութեանց ժողովքն արձանագրութիւնը՝ ժողովքն առևելու կարծրացուելուն, իրին լիներն ու դրաշանելու գրապարախութեամբը նոյնը կը վակերացաւի: Գրուածքները՝ դիմանին մէջ կը դրուին եւ զատ բանալիք տակ կը պահանին: Կախութեանց ժողովքն արձանագրութիւնը՝ ժողովքն առևելու կարծրացուելուն, իրին լիներն ու դրաշանելու գրապարախութեամբը նոյնը կը վակերացաւի: Գրուածքները՝ դիմանին մէջ կը դրուին եւ զատ բանալիք տակ կը պահանին:

Կրն կամ՝ գրով արգելեալ է: — Պաշտպանին ընկերներն են, հասարակութեան գատաւորին եւ քաղաքաբաշխութեան երբ գատաւորը կը փոխուի ինքն ալ հրաժարելու է իր պաշտմէն: Երբ իր պաշտմէնին կը մտնէ, հասարամութեան երդում պիտի ընէ: Միաձայնութեան մէջ պահելու է հասարակութիւնն ու քաղաքաբաշխութիւնը: — Քաղջին ծափքերը նուազընելու լու համար, անտառաց վերատեսուշ մը ընտրելու է: Աւել անցունէ՝ քաղջին երկիրները, ցանելու եւ խոտի գաշաբերը: Եթէ որ պահանութիւն մը տեսնէ, գատաւորին եւ քաղջին ստացնելու է: Մոջդիր ըլլար որ քաղջին ստացնածքը փում տեղ չօտարացուի: Գանայ՝ որ քաղջին երկիրները լաւ գնով քարձու տրուին, քարձերը՝ ժամանակին հասուցուին ու ամէն բան ճշգիւ: Հայպիի անձը՝ չէ միայն պաշտմէնն կը զգուի, հասանաեւ վերին կառավարութեան կը անուցուի: Քաղջին սահմաներն ու արակեսները անխախտ պահուին: Ուր ոս սահմանի ինսդիր կայ — ետեւէն ինայց որ — ըստ օրինի տեղը բերուի: — Աւելունէ ծափքին համար թողուած երկիրները՝ մասնաւորաց կամ գատաւորին ձեռքը թողուլ չըլլար, առաջնց վարձիքի: Մասնաւոր հոգ տանեներու է, որ քաղջին պարտերը նու ազնն եւ եկամուները շատանան: Նկամութարդիւններուն կատամար յատակագիծ յօրինելու է պաշտպանն եւ քաղաքային խորհրդն եւ հասարակութեան ժողովքն ներկայացընելու է, եւ այլն.

Ահաւագի համառա ըսածնին, հին կանոնադրութեան բնագրին համեմատ:

Հարացնածներ նդիսաբեթուպուս երդուեալ հասարակութեան համար:

1. Ամէն քաղաքական ընկերութեան առարկան ու նպատակն է, հասարակութեան ու բարուցն յառաջացումը, զանազան պաշտմէններու միջցուը — որոնց ձեռքոր իր գրած վախճանին կը հանի: — Ուստի թէպէս ամէն արտանացեալ քաղաք — իր սկզբնական կարգագրութեանցը համեմատ — իրէն վախճան գրած է օրինաց պահպանութիւնը, գատաւորական իշխանիքին կարգագրութիւնը, գատաւորներուն եւ քաղաքաբաշխութեան անդամներուն պարաւորութիւններուն կատարումը — պատ

ալ, որոնց մէջ՝ քաղաքաբաշխութենէն զատ, որէնքներուն եւ ինք կարգադրութեանց համեմատ — երդութիւն, քու եւ որոշումն ընկոյ իշխանութիւն ունի: — Ըստ այս, որպէս զի ասոր նկատմամբ քաղաքային հասարակութիւնն իր նկատմակին աւելի քիւրա կարենայ հասնի, հարկաւոր է, որ երգութեց թուին մէջ առանածներն ու առուութելիքներն իրենց պարտաւորութիւնները ճանչնան եւ իրենք զիրենք անոր համաձայնցնեն: Ուստի.

2. Որոշուեցաւ, որ աս ազատ թագաւորական քաղաքին երդուեալներուն թիվը՝ 40 անձինքներէ կազմուի: Քայ այսպիսի անձինքներէ, որոնք երկրատէր են, լաւ բարյական կեալք ունին, բանէ հասկրցոյ եւ ըստ հետեւորդի փորձառու մարդիկ են — որոնց վրայ քաղաքը՝ հասարակաց գործառութիւններն եւ անոնց վարչութիւնն — իրեւե քաղաքին երեսակիրառու վրայ — կարենայ զնել ու յանձնել Արքային քանդամներուն ընտրութեանը մէջ՝ մէկ կողմանէ քաղաքային հասարակութիւնն իր դրած նկատմակէն ընտրորի եւ մէկալ կողմանէ ազգականութեան (neopatmos) առջեւ առնուի, — պահուին, աս նիւթիս նկատմամբ հնուցիւ դրուած ու հիմակ ալ գործածութեան մէջ եւլած արքունական հրահանգները: — Աս այսպէս ըլլալով ալ, այն գեպքերուն մէջ, որոնց մէջ որ ինչ ինչ յարմարագոյն անձինք, միայն ու պարզապէս հասարակութեան ուրիշ անձինքներուն չետ ունեցած ինամութեան պատմառաւ պէտք էին հասարակութեան անդամը ըլլալէն զիկուիլ — ընտրութիւնն — անոր մէջ ազգականութեան աստիճանը յայսնելով — արքունական վերին կառավարութեան առջեւը գրուի, այն պատմառաւ, որ ասիկայ՝ հարկաւորութեան որպիսութիւնը աենենք լորի լուսութեան համատարակութեան անդամէնքը՝ վերաբերութիւն գիշափառ արքունիքն իրեն արա ած իշխանութեան համեմատ, ինդրուած տօրինուումը կարենայ առաջ:

3. Քաղաքին ամէն պաշտօնին — ըլլայ անկայ քաղաքաբաշխութեան կամ հասարակութեան վերաբերեալ՝ եթէ որ պարագութիւն ըլլայ — քառամիջ ժողով անի իրաւունք ուրիշ մը ընտրելու: Եւ պաշտօնատէն որ աս ճամկէն զատ, կամ ասոնց ընտրութենէն գուրս, ուղենար իրեն պաշտօն գտնելու, այն գործողութիւնն անզօր ու ապօրինաւոր ըլլայ:

(Եւրոպակիք!)

ՑՈՎՀ. Անօթի

Յ Ե Ւ Խ Ա Յ Ե Լ Ք

Ժ Ա Պ Կ Է Փ Ո Ւ Ն Շ

1. Դր. Խալաթեանցի գերմ. գրութիւնները: — 2. Հայկական վանցը Ս. Դավառով վրայ: — 3. Հայերէն փոխանեացին պարական դիմուրանութեան մասին: — 6. Ասպերց հայերէն ամսաերական վայապատութեանները: — 6. Վեպագիր վարդապետները:

1. Դր. Խալաթեանցի գերմ. գրութիւնները: — Berliner Tagblatt Պատգամի (Թ. 401) Դե Հետց էս! Խալաթեանցին մէջ (Թ. 82) որդի հայ բարենքութեան վրայ (Die neue armenische Literatur) գեղեցիկ գրութիւն մը կայ — ուսումնակարթիս ուրացից Դր. Բ. Խալաթեանցի գրչուն: Ի հարեւ արքայ, յօդեւածագրին նպաստակն եղած չէ արդի հայ մատենագրութեան մասին քննաւասուկան ուսումնասիրութիւնն մը ներկայացրնել իւր երազացի ընթերցողներուն, այլ հայ նորադաշն մատենագրութեանն են գրականութիւնը՝ մասնաւորապէս վեպասանները, թատրոգիկները, բանասեցներն եւ անոնց գործերը ծանօթացաննել գերմանացւոց: Այս համածը այն աստիճանի սիրուն ու գրաւիչ կերպով գրուած է որ Deutsche Volksstimme թերթն ալ իւր թերթնի բաժնին մէջ հիւրնկալու: — Zeitschrift des Vereins für Volkskunde in Berlin պարերականէն արտապուած է Դր. Խալաթեանցի Die armenische Heldenage հ հմալից աշխատաբառներն, որ Հոնդրուն մէջ Հայ ժողովրդական գիշազանկան կիպը, անուածի հրատարակուեցան: Երիտասարդ բանակընն այս ուսումնասիրութեան մէջ յերեւան բրերամ խորածափանց քննութիւններն ու պրակտի երակացութիւններն ընթերցողաց ծանօթ են արգէն:

2. Հայութիւն վանց Ա. Ղազրու վրայ: — „Das armenische Kloster auf St. Lazarro“ վերաբերութիւն նկարադրական յօդուած մը հրատարակեց Իրեն Սիլվերնինքի ամենէն ազգեցիք — թէպէտ հրէպարակին թերթն մէջ Neue Freie Presse (Թ. 14021). Այս համարկանին ու նկարագրական գրուածը թէեւ մեզի նորութիւնն մը չի ներկայացնեն՝ ի բաց ասեալ աս յաշնորդ ծանօթաւթիւնն թէ Ա. Ղազրի մատենագրանը 30.000 համար գրեւունի, — միշտ մեր մատենադարին կէուը — բայց սիրով կը կարգացուի:

3. Հայութիւն կիւնուեւու բառեր: — Կոպենակի համալարաբին պատական եւ համեմտական իւրաքանչ երթասարդ պամիս Ուսումնացագետն Պրոֆ. Հովհեր Պէտէրոսն որ է մանգանալոյն քաջ հայերէնական, ի թերթին „Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft“ (Հա. Եր. 1903) թոքերնի ճայնական օրինաց վայ ունի հմալից հատուկ արքային պատճեն վեր (էջ 661) — բուն ինորին ուրիշ անդամնաւան վերապահէնով անշուշտ — կապացուցանէ որ թւբերէն լեզուին

Der Zeitgeistesfragen համարին մէջ Կ. Արավեան գերմանէրնի թարգմանած է Ա. Փափազականի Միեր Դիբը (Der nackte Derwisch).